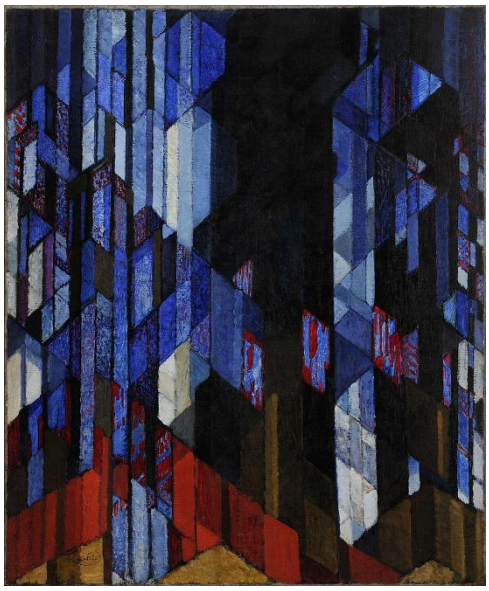
Freska –výběr umělců a jejich vztahy mezi oběma zeměmi

František Kupka (1871–1957): průkopník moderního umění a jeho francouzský příběh

Malíř, kreslíř, grafik, ilustrátor a jeden z průkopníků abstraktního umění František Kupka zaujímá významné místo v dějinách česko-francouzských kulturních vztahů. Narodil se v Opočně ve východních Čechách, zásadní část svého života prožil ve Francii, kde vytvořil osobitý výtvarný jazyk a stal se jednou z výrazných osobností evropské moderny. Francouzské prostředí mu poskytlo prostor pro umělecký rozvoj a podněty k novému pojetí malby, v němž se barva, linie, rytmus a geometrické tvary postupně osamostatnily od zobrazování viditelné skutečnosti.

Po studiích v Praze a ve Vídni se Kupka v roce 1896 usadil v Paříži. Zpočátku se živil především jako ilustrátor a karikaturista, spolupracoval s francouzskými ilustrovanými časopisy (*L'Assiette au beurre, Cocorico*), které byly příležitostí, jak mohl ve své tvorbě reagovat také na aktuální společenské a politické otázky. Paříž mu umožnila poznat rozmanité umělecké směry, zejména symbolismus a neoimpresionismus, a navázat kontakty s prostředím, v němž se formovaly nové přístupy k malířství.

V roce 1906 se Kupka usadil v Puteaux, západně od Paříže. Zapojil se do diskusí, které oživovaly avantgardní umělecké prostředí, a navázal kontakty zejména s malířem Jacquesem Villonem, který byl jeho sousedem, a s jeho bratrem, sochařem Raymondem Duchamp-Villonem (bratry Marcela Duchampa). Společně se účastnili setkání a experimentů Skupiny z Puteaux, orfismu a Salonu Section d'Or (Zlatého řezu), který přinesl revoluci do kubismu. Zajímal se o možnosti vyjádřit pohyb a čas prostřednictvím výtvarných prostředků a hledal souvislosti mezi malířstvím, hudbou, vědou a lidským vnímáním. Jeho tvorba se tak postupně vzdalovala tradičnímu zobrazování předmětů a směřovala k abstrakci.

Rok 1912 představuje zásadní mezník v jeho umělecké dráze. Nejprve vystavoval na Salonu nezávislých a poté na Podzimním salonu v Paříži. Na Podzimním salonu představil Kupka obrazy *Amorfa. Dvoubarevná fuga* a *Amorfa. Teplá chromatika*, které patří k prvním abstraktním dílům vystaveným veřejnosti. Tyto obrazy ukazují, že kompozice může mít vlastní vnitřní logiku, založenou na barvách, liniích a rytmech, aniž by zobrazovala jakýkoli rozpoznatelný námět. Kupkova abstrakce přitom není pouhým formálním experimentem. Vychází z jeho dlouhodobého přemýšlení o hudbě, duchovnosti a principech, které řídí jak viditelný, tak neviditelný svět.

Právě v tomto období namaloval také obraz *Katedrála* (1912–1913). Vertikály a diagonály v něm vytvářejí dynamický celek, který evokuje vzepětí sakrální architektury a světlo pronikající vitrážemi. Kupku výrazně oslovila barevná harmonie velké rozety katedrály Notre-Dame v Chartres i odstíny takzvané „chartreské modři", které se snažil zachytit v několika svých tehdejších obrazech. Inspiraci nacházel mimo jiné ve francouzské gotické architektuře, jejíž vertikální členění a rytmus spojoval s hudebními principy. *Katedrála* tak ukazuje, jak se podněty z konkrétního architektonického prostředí proměnily v abstraktní výtvarný jazyk.

Během první světové války se třiačtyřicetiletý Kupka dobrovolně přihlásil do Cizinecké legie, kde se setkal se spisovatelem Blaise Cendrarsem. Kvůli nemoci byl z armády propuštěn a následně

se připojil k československému hnutí ve Francii, kde podporoval úsilí o vznik samostatného státu. Byl zvolen předsedou Československé kolonie ve Francii. Toto angažmá svědčí jak o jeho vztahu k vlastním kořenům, tak o jeho odhodlání přispět k politické budoucnosti své rodné země.

Po vzniku Československa byl jmenován profesorem na Akademii výtvarných umění v Praze. Protože si však přál zachovat kontakty, které si ve Francii vybudoval, a nadále zde tvořit a vystavovat, požádal o uvolnění z pražského působiště. V roce 1922 získal místo vychovatele a učitele československých stipendistů Akademie výtvarných umění v Praze, kteří byli vysláni do Paříže. Jeho přednášek, které pořádal ve svém domě v Puteaux, se účastnili také další zájemci, mezi nimi například skladatel Bohuslav Martinů či filozof Jan Patočka.

Kupka si i nadále pečlivě střežil svou uměleckou nezávislost a prohluboval svůj výzkum vztahů mezi barvami, plochami, rytmy a prostorem, aniž by se přizpůsoboval převládajícím uměleckým směrům své doby. Po druhé světové válce se k jeho tvorbě a uměleckému bádání hlásila řada abstraktních malířů, kteří oceňovali jeho roli „průkopníka“ abstraktní malby.

František Kupka zemřel v roce 1957 v Puteaux, kde strávil podstatnou část svého života. Přestože jeho tvorba nebyla vždy za jeho života doceněna, dnes patří k zásadním kapitolám dějin abstraktního umění.

Kupkův životní příběh propojuje české kulturní kořeny s francouzským uměleckým prostředím. Francie mu poskytla prostor pro rozvoj osobitého výtvarného myšlení, zatímco zkušenost středoevropské kultury zůstávala součástí jeho intelektuálního zázemí.

Motiv inspirovaný obrazem *Katedrála* je začleněn v pravé spodní části fresky.

František Kupka (1871 – 1957) *Katedrála*
1912–1913, Olej na plátně, 180 x 150 cm
Sbírka Jana a Medy Mládkových Museum Kampa, Praha

Jan Zrzavý (1890–1977): český malíř mezi Paříží a Bretaní

Malíř, ilustrátor a osobitá postava českého moderního umění Jan Zrzavý udržoval po celý život hluboký vztah k Francii. Pobyt v Paříži a cesty do Bretaně zásadně ovlivnily jeho představivost a přispěly k utváření jeho malířského světa, prostoupeného poezií, duchovním rozměrem a melancholií. Jeho životní dráha dokládá bohatství kulturních výměn mezi českým a francouzským prostředím i to, jak může umělec proměnit zkušenost s cizí krajinou v nedílnou součást vlastního výtvarného jazyka.

S francouzským malířstvím se Zrzavý seznamoval již v Praze, kde jeho zájem probouzely obrazy impresionistů a dalších významných představitelů moderního umění. V roce 1907, v sedmnácti letech, podnikl svou první cestu do Paříže, která kvůli nedostatku finančních prostředků trvala pouhý týden. Do francouzské metropole se však v následujících desetiletích opakovaně vracel a scházel se s Čechy, kteří v tu dobu ve Francii žili – patřili mezi ně malíři Zdenka Braunerová, Věra Jičínská, Josef Šíma a František Tichý, skladatel Bohuslav Martinů a básník a novinář Richard Weiner. Paříž se svými muzei, galeriemi a živým uměleckým prostředím pro něj představovala prostor nových poznatků a inspirace, kde mohl prohlubovat své znalosti evropského umění a poznávat směry, které proměňovaly tehdejší malířství.

Od dvacátých let 20. století se Paříž stala jedním z jeho hlavních působišť. Zrzavý se sem vrátil v roce 1923 a strávil zde velkou část následujících patnácti let, přičemž si nadále udržoval úzké vazby na svou vlast. Během dvacátých a třicátých let vystřídal několik ateliérů v pařížských čtvrtích Montmartre a Montparnasse, později se usadil na pařížském předměstí v obci L'Haÿ-les-Roses. Maloval pohledy na francouzskou metropoli (například obraz Moulin Rouge z roku 1930) a pohyboval se v pařížských uměleckých kruzích. Pravidelně vystavoval na pařížských uměleckých salonech, například na Salonu Tuileries. Seznámil se s uměleckým kritikem Camillem Mauclairem i s několika malíři působícími ve francouzské metropoli, mezi nimiž byli například Marc Chagall a Giorgio de Chirico. Tato setkání obohacovala jeho umělecké směřování, aniž by se přiklonil k některému z uměleckých hnutí. Rozvíjel vlastní malířský styl založený na zjednodušení tvarů, jemných barevných odstínech a výrazné evokační síle obrazů.

Stejně významné místo v jeho životě a tvorbě zaujímá Bretaň, kterou od roku 1925 několikrát navštívil a pobýval v Locronanu, Camaret-sur-mer nebo na ostrově Île-de-Sein. Její pobřeží, přístavy, lodě a vesnice se staly opakujícími se motivy jeho obrazů. Mořská krajina, proměnlivé světlo a jednoduchost tvarů podněcovaly jeho poetické vidění světa, v němž se konkrétní místa proměňují v nadčasové obrazy. Zrzavý nezachycoval krajinu pouze jako věrný obraz skutečnosti; proměňoval ji v prostor osobního prožitku, naplněný emocemi a symbolickými významy. Bretaň se tak stala mnohem víc než pouhým zdrojem inspirace – natrvalo se zapsala do jeho umělecké představivosti.

V roce 1938, krátce po uzavření Mnichovské dohody, Zrzavý opustil Francii a vrátil se do Československa. Politické události jím hluboce otřásly a rozhodl se, že se již do země, k níž měl tak silný vztah, nevrátí. Přesto se sem ještě jednou, naposledy, podíval v roce 1947, kdy se vydal na krátký pobyt v Paříži a Bretani. Bretaňské krajiny však nadále zůstávaly součástí jeho vzpomínek a inspirace, a to i po definitivním návratu do vlasti. Francie tak v jeho tvorbě přetrvávala nejen jako vzpomínka na cesty, ale také jako umělecký svět, s nímž zůstal vnitřně spjat.

Obraz *Královna moří* (*La Reine des mers*) z let 1948–1950 dokládá, jak se francouzské podněty promítaly do jeho tvorby i po návratu do Československa. Dílo patří k jeho kompozicím věnovaným přístavům a lodím. Plavidla, vodní hladina a zjednodušené tvary vytvářejí mořskou krajinu, v níž se vzpomínky na bretaňské pobřeží prolínají s malířovou vnitřní představou. Obraz ukazuje, jak dokázal proměnit místa poznaná během cest v nadčasové výjevy prostoupené klidem a tajemstvím.

Jan Zrzavý zemřel v Praze v roce 1977. Zanechal po sobě dílo, které zaujímá osobité místo v dějinách českého umění 20. století. Jeho vztah k Francii, a zejména k Bretani, trvale ovlivnil jeho citlivost i výtvarný projev. Jeho životní příběh připomíná, že kulturní výměna se neomezuje pouze na osobní setkání a přímé umělecké vlivy. Pokračuje také ve vzpomínkách, představivosti a tvorbě, někdy ještě dlouho po návratu umělce do vlasti.

Motivy inspirované obrazem *Královna moří* jsou zapojeny do celé kompozice fresky.

Jan Zrzavý (1890 – 1977) *Královna moří*
1948 – 1950, Tempera, překližka, 69 x 109 cm
Vlevo dole "Jan Zrzavý 48", zezadu přípis "Královna moří Tempera 1948 Loď domalována 1950 J.Z.
Národní galerie v Praze

Zdenka Braunerová (1858–1934): umělkyně v srdci česko-francouzského dialogu

Malířka, grafička a výtvarnice v oblasti dekorativního umění Zdenka Braunerová zaujímá významné místo v dějinách kulturních vztahů mezi Francií a českými zeměmi. Patřila k prvním českým umělkyním, které navázaly trvalé vztahy s francouzským uměleckým prostředím, a přispěla k šíření myšlenek, výtvarných přístupů a uměleckých podnětů mezi Paříží a Prahou. Její životní dráha svědčí o bohatství evropských uměleckých výměn na konci 19. století i o hlubokém vztahu ke dvěma kulturám, které zásadně ovlivnily její život a tvorbu.

Paříž poprvé poznala v roce 1878, kdy se tam vydala se svou sestrou Annou. Toto první setkání znamenalo počátek jejího zásadního vztahu k Francii. Od roku 1881 pobývala v Paříži pravidelně a dělila svůj čas mezi Čechy a francouzskou metropoli. Do roku 1888 navštěvovala soukromou Académie Colarossi, kde studovala mimo jiné u malířů Gustava Courtoise a Henriho-Luciena Douceta. V době, kdy byly možnosti uměleckého vzdělávání žen stále omezené, jí Paříž poskytla mimořádně podnětné prostředí, které jí umožnilo rozvíjet vlastní umělecký projev a upevňovat její profesní postavení.

Francie se pro ni stala také významným zdrojem inspirace. Braunerová poznávala francouzskou krajinu a zvláštní zájem věnovala barbizonské škole, jejíž důraz na přírodu, světlo a malbu v plenéru hluboce ovlivnil její tvorbu. Pobývala mimo jiné v Barbizonu, ve Fontainebleau a na pobřeží Lamanšského průlivu. Díla Charlese-Françoise Daubignyho, Jeana-Charlese Cazina, Camilla Corota, Jeana-Françoise Milleta a Théodora Rousseaua zásadně přispěla k vývoji její malby. Tyto vlivy obohatily její krajinářskou tvorbu, aniž by potlačily osobitost jejího pohledu nebo její vztah ke krajině a kultuře rodné země.

Braunerová se brzy aktivně zapojila do pařížského uměleckého života. Stala se členkou Unie malířek a sochařek (Union des femmes peintres et sculpteurs), od konce 80. let 19. století vystavovala v Paříži a pravidelně se účastnila také Salonu. V roce 1894 získala krajinářskou cenu Ocampo, udělovanou v rámci Salonu Unie malířek a sochařek v Paříži. Toto ocenění svědčí o uznání, kterého dosáhla ve francouzských uměleckých kruzích.

Významnou roli sehrály také její pobyty u sestry Anny, která žila v Samois-sur-Seine s francouzským spisovatelem Élémirem Bourgesem. Právě díky němu se Braunerová seznamovala s významnými díly francouzského umění a literatury a navázala kontakty s intelektuálním prostředím otevřeným evropským kulturním výměnám. Setkávala se zde mimo jiné se spisovateli Jorisem-Karlem Huysmansem, Stéphanem Mallarmé, Anatolem Francem a Mauricem Maeterlinckem, s umělci Odilonem Redonem a Jamesem Whistlerem i s bratry Victorem a Paulem Marguerittovými. K osobnostem, s nimiž později navázala významné vztahy, patřili také Auguste Rodin a Paul Claudel.

Vztah Braunerové k Francii se však neomezoval pouze na studium a uměleckou inspiraci. Aktivně se podílela také na představování české kultury francouzskému publiku. V roce 1892 spolupracovala na organizaci a výtvarném řešení českého pavilonu na pařížské výstavě ženského průmyslového a dekorativního umění. Prezentace kladla důraz mimo jiné na české textilie, lidové kroje a lidové umění. Braunerová se rovněž zasazovala o propagaci tohoto řemeslného dědictví a pomáhala navazovat kontakty s francouzskými zájemci a sběrateli. Tato iniciativa přispěla

k tomu, aby se česká umělecká tvorba a lidové tradice dostaly do širšího povědomí francouzské veřejnosti.

V roce 1894 se Braunerová vrátila do Čech na delší dobu. I nadále však udržovala kontakty s francouzským prostředím, zejména prostřednictvím rodiny Bourgesových a díky vztahům s významnými osobnostmi uměleckého a diplomatického světa. V roce 1902 sehrála důležitou úlohu při organizaci výstavy Augusta Rodina v Praze. Během sochařovy návštěvy Čech a Moravy jej doprovázela při poznávání tradičního venkova, zejména Slovácka. Tato událost navázala na její předchozí kontakty s francouzským uměleckým prostředím a přispěla k většímu zájmu o Rodinovo dílo v českých zemích.

Kulturní výměny pokračovaly i v následujících desetiletích. Braunerová zůstávala v kontaktu mimo jiné s Paulem Claudelem, který působil jako francouzský konzul v Praze, a v roce 1925 se podílela na činnosti výboru spojeného s prezentací českého lidového umění v pařížském Musée des Arts décoratifs (Muzeu dekorativních umění).

Zdenka Braunerová tak představuje významnou osobnost česko-francouzského uměleckého dialogu. Svým pařížským vzděláním, zájmem o barbizonskou školu, kontakty s francouzskými umělci a spisovateli i úsilím o šíření českého umění a řemeslné tradice ve Francii přispěla ke sbližování dvou evropských kulturních prostředí. Podobně jako František Kupka a Jan Zrzavý dokládá vitalitu vztahů mezi Francií a českými zeměmi i schopnost umění vytvářet prostor pro setkávání, dialog a vzájemné porozumění.

Detail z obrazu *Motiv z Francie* je umístěn v levém horním rohu fresky.

Zdenka Braunerová (1858 – 1934) *Motiv z Francie*
Kolem 1890, olej na plátně, 46 x 65 cm
Soukromá sbírka

Henri Matisse (1869–1954): světlo, barva a vazby na Prahu

Henri Matisse patří k nejvýznamnějším osobnostem francouzského moderního umění. Svým odvážným zacházením s barvou a hledáním harmonie v kompozici zásadně ovlivnil podobu malířství 20. století. Jeho tvorbu charakterizují zjednodušené tvary, výrazné barevné souzvuky a snaha oprostit se od pouhého napodobování skutečnosti ve prospěch svobodnějšího a osobitějšího výrazu.

Léto roku 1904 představovalo důležitý mezník v jeho uměleckém vývoji. Na pozvání malíře Paula Signaca pobýval Matisse v přímořském městě Saint-Tropez na francouzském pobřeží Středozemního moře. Jižní světlo i setkání se Signacem a Henri-Edmondem Crossem ho přivedly k experimentům s neo-impresionismem, zejména s technikou kladení čistých barevných tahů vedle sebe. Tato zkušenost proměnila jeho barevnou paletu a připravila půdu pro další hledání, které již v roce 1905 vyústilo ve vznik fauvismu – směru typického výraznými barvami a uvolněným malířským rukopisem.

Obraz *Terasa v Saint-Tropez* (*La Terrasse à Saint-Tropez*) z roku 1904 zachycuje toto období uměleckého experimentování. Vegetace, moře a hra světla a stínu se v něm spojují v kompozici, v níž barvy a tvary postupně získávají vlastní výrazovou sílu. Dílo už naznačuje Matissův zájem o harmonii celku i o možnosti barvy jako samostatného prostředku výtvarného vyjádření.

Tvorba Henri Matisse se zapsala také do dějin českého moderního umění. V roce 1910 byla jeho díla představena na výstavě *Les Indépendants*, kterou v Praze uspořádal umělecký spolek Mánes. Na přípravě výstavy se podílel také český malíř Bohumil Kubišta, který odjel do Paříže navázat kontakty s francouzskými umělci. Výstava přiblížila pražskému publiku nové směry francouzské avantgardy, zejména fauvismus a kubismus. Umělecké názory Henri Matisse ovlivnily i dobové teoretické diskuse. Historik umění Antonín Matějček se inspiroval jeho textem *Notes d'un peintre* (*Poznámky malíře*) při formulování svých úvah o expresionismu.

Vztahy mezi Matissem a českým prostředím měly i osobní rozměr. Dva Češi, Bohumil a Marie Kášovi, působili ve Francii v blízkosti malíře a jeho rodiny. Jejich příběh dnes přibližuje dochovaná korespondence. Díla Henri Matisse jsou zastoupena také ve sbírkách Národní galerie v Praze, která uchovává mimo jiné obraz *Joaquina* z roku 1911, který v roce 1923 zakoupil československý stát v rámci zcela unikátního nákupu kolekce francouzských děl.

Matisse rozvíjel své výtvarné hledání po celý život. Barvu povýšil na jeden z hlavních nositelů výrazu i kompozice a jeho tvorba zásadně ovlivnila moderní umění ve Francii i v dalších evropských zemích.

Motiv inspirovaný obrazem *Terasa v Saint-Tropez* je v pravé horní části.

Henri Matisse (1869 – 1954) *La Terrasse Saint-Tropez*
1904, Olej na plátně, 72 × 58 cm
Isabella Stewart Gardner Museum (Fenway Court), Boston, MA, US

Henri de Toulouse-Lautrec (1864–1901): pohled na moderní život

Henri de Toulouse-Lautrec zaujímá výjimečné místo ve francouzském umění konce 19. století. Malíř, kreslíř a grafik čerpal inspiraci z pařížského života, z kabaretů, divadel i dalších míst zábavy. Jeho tvorbu charakterizují odvážně volené výřezy, výrazná linie a schopnost bezprostředně zachytit gesta, postoje i osobnost zobrazovaných lidí.

Obraz *Rusovláska (Toaleta)*, vytvořený v roce 1889, dokládá jeho zájem o každodenní život a intimní okamžiky. Ženská postava, zachycená zezadu, zaujímá ústřední místo v kompozici. Neobvyklý výřez a pohled shora dodávají scéně osobitou působivost, zatímco jednoduché pozadí soustřeďuje pozornost na tělo, držení postavy a pohyby modelky. Toulouse-Lautrec svůj námět neidealizuje, ale pozoruje jej s citlivostí, která jeho dílům propůjčuje hluboce lidský rozměr.

Toulouse-Lautrec patří také k nejvýznamnějším osobnostem pařížského plakátu. Koncem 19. století proměnil svými barevnými litografiemi pařížské ulice v prostor výtvarného vyjádření. Zjednodušené tvary, výrazné kontrasty a působivá obrazová zkratka jeho plakátů stírají hranice mezi volným a užitým uměním. Podílel se tak na vzniku moderní vizuální kultury, která oslovovala široké publikum.

Přestože Toulouse-Lautrec neměl, pokud je známo, přímé osobní vazby na Prahu ani na Čechy, jeho tvorba ovlivnila umělecké prostředí, v němž se kolem roku 1900 rozvíjely kontakty mezi Paříží a českými zeměmi. Čeští umělci, mezi nimi Alfons Mucha, Luděk Marold a Vojtěch Preissig, se podíleli na proměně plakátu a grafického umění. Významnou roli v tomto vývoji hrály také nové výtvarné přístupy, které vznikaly v Paříži. Zájem o díla Henriho de Toulouse-Lautreca se projevil také v roce 1923, kdy československý stát zakoupil obraz *Moulin Rouge* (1892), který je dnes součástí sbírek Národní galerie v Praze.

Umělecké propojení Francie a českých zemí připomínají i pozdější výstavní projekty. Uměleckoprůmyslové museum v Praze, které uchovává rozsáhlou sbírku plakátů, uspořádalo mimo jiné výstavu *Řeč plakátu 1890–1938*, jež představila tvorbu Toulouse-Lautreca v souvislosti s díly českých umělců. Toto srovnání ukazuje příbuznost výtvarných postupů používaných v Paříži a v Čechách a dokládá, jak se nové myšlenky šířily Evropou a přispívaly k proměně umění kolem roku 1900.

Odkaz Toulouse-Lautreca přesahuje samotné zachycení pařížského života jeho doby. Svým osobitým pohledem na člověka a novým pojetím grafického jazyka významně přispěl k rozvoji moderního umění i plakátové tvorby v celé Evropě.

Ústředním motivem fresky je detail obrazu *Rusovláska*.

Henri de Toulouse-Lautrec (1864 – 1901) *Rusovláska (Toaleta)*
1889, Olej na kartonu, 67 x 54 cm
Musée d'Orsay, Paříž